

דף שבועי

בס"ד

פרשת משפטים, תשפ"ה, מספר 1607

נעשה ונשמע

יהודה יונגסטר

מצווה ומצווה, גם אם בסופו של דבר התוצאה תהיה דומה, קבלת המצוות כולן מהווה בגידה בא-להים וסילוף המושג "עבודת ה'".

והנה, אף שחז"ל ייחסו עיקרון זה לביטוי "נעשה ונשמע", נדמה כי הוא עולה בצורה ברורה יותר מן הביטוי "נעשה" כשלעצמו, המופיע עוד לפני מעמד הר סיני (שמ' יט:ז-ח): "וַיֵּבֵא מֹשֶׁה... וַיִּשָּׂם לִפְנֵיהֶם אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר צִוְּהוּ ה' וַיַּעֲנוּ כָּל הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה" – התחייבות שאינה מותנית אפילו בשמיעה שלאחר עשייה, מה גם שתגובה כזו של ישראל חוזרת שוב בפרשתנו, מיד אחרי מעמד הר סיני, כשמשה מספר להם שהוא נקרא לעלות להר לקבל ציוויים רבים מעבר לעשרת הדברות שאותם כבר שמעו:

וַיֵּבֵא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם אֶת כָּל דְּבָרֵי ה' וְאֵת כָּל הַמִּשְׁפָּטִים וַיַּעַן כָּל הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה (שמ' כד:ג).

מהי אפוא משמעות הביטוי "נעשה ונשמע"? ומדוע הוא משמש את ישראל דווקא בפעם השלישית שבה הם מגיבים לדברי משה (שם פסוק ז): "וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע?"

נוכל לומר, שההבדל בתגובה נובע מהתוכן המיוחד של הפנייה של משה, שעליה באה התגובה השלישית. בשתי הפעמים הראשונות משה פונה לישראל עם מסר בעל-פה:

הביטוי "נעשה ונשמע" הוא מרכיב מרכזי של הרעיון ההלכתי, לאמור: נאמנות מוחלטת לצו ה' באשר הוא צו ה', ללא תלות בתוכנו. חז"ל ציינו שהמינים (ככל הנראה הכוונה לראשוני הנצרות) לגלגו על ישראל בשל הנאמנות המוחלטת הזו (בבלי שבת פח ע"א, מתורגם), כשהם טוענים כלפי ישראל:

עם פיזו (הייתם), שהקדמתם את פיכם לאוזניכם, ועדיין בפחזותכם אתם עומדים! בתחילה היה לכם לשמוע, אם יכולים אתם לקבל (את התורה) – קבלו, ואם לא – אל תקבלו!

תשובתו של רבא לטענה זו מדגישה את חשיבותה של הנאמנות המוחלטת, וכך הוא אומר שם (מתורגם):

אנו, ההולכים בשלמות (פירש רש"י: בתום לב) – נכתב עלינו "תַּמַּת יִשְׂרָאֵל תִּנְחָם" (מש' יא:ג). אותם ההולכים בעלילה – נכתב עליהם (שם) "וְסִלְףּ בּוֹגְדִים יִשְׂדָּם".

הוא אומר: קיום מצוות הוא בעל ערך דווקא משום שאין הוא תלוי בתנאים כלשהם, שכן הוא מבטא קבלה מושלמת בלב שלם (=תום לב) של הרעיון האמוני, ואילו קיום מצוות לאחר בחינה של כל

* הרב ד"ר יהודה יונגסטר, רב קהילת "שירת אהרן" גבעת שמואל, מרצה במכללת אשקלון.

על הסיבה הראשונה רומז הרמב"ם כשהוא דן בטעם דיני העונשין (מו"נ ג, מא). לדעתו, העיקרון החשוב של הענישה בדיני נזיקין הוא מידה כנגד מידה: "מי שחיסר איבר (מהזולת) – יחוסר (ממנו) איבר כמותו; 'כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו'". אך לאור העובדה שלפי התורה שבעל פה העונש במקרים אלה הוא תשלום ממון ולא יישום מילולי של הכתוב, הרמב"ם מוסיף מייד:

אל תעסיק מחשבתך בזה שאנו עונשים כאן בתשלומין, כי מטרתי עכשיו לתת טעמים לכתובים ולא לתת טעמים להלכה.

הווי אומר: הכתוב מציב את השורש העקרוני של ההלכה, אך את אופן הקיום המעשי קובע הפירוש של התורה שבעל-פה.

המטרה השנייה היא לאפשר יישום של רעיון התורה הנצחית. הצו הא-להי מבקש מן האדם להיות שותף בגיבושו המעשי של החוק על ידי פרשנות וסברה, כפי שבא הדבר לידי ביטוי מופלא בספרות חז"ל, משום שהתורה ניתנה לקיום בעולם גשמי ההולך ומשתנה, ומן הנמנע להציע קובץ חוקים שיתאים כמות שהוא לנצח. הפתרון הוא – תורה שבכתב, המציבה את העקרונות הנצחיים, ועם זאת מאפשרת מתן מענה לכל מצב חדש על ידי התעמקות פרשנית בעקרונות כתובים אלה.

כך נוכל להבין את אמירתם הנצחית של ישראל אל מול ספר הברית – "נעשה ונשמע".

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

בפעם הראשונה (יט:ג-ז) נאמר:

וַיִּקְרָא אֱלֹהֵי ה' מִן הַהָר לֵאמֹר פֹּה תֵאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתִגִּיד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל... וְעַתָּה אִם שָׁמוּעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקִלִּי וְשִׁמַּרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי, וְהֵייתֶם לִי סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים... אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תִּדְבַּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיִּקְרָא לְזַקְנֵי הָעָם וַיִּשָּׂם לִפְנֵיהֶם אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּהוּ ה'.

בפעם השנייה (כד:א-ג) נאמר:

וְאֵל מֹשֶׁה אָמַר עֲלֶה אֵל ה'... וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם אֶת כָּל דְּבָרֵי ה' וְאֵת כָּל הַמִּשְׁפָּטִים.

אך בפעם השלישית משה קורא לישראל דברים שבכתב (שם:ד-ז):

וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת כָּל דְּבָרֵי ה'... וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם.

ורק אז עונה העם:

וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע.

אמור מעתה; כל עוד המצוות הן תורה שבעל-פה, התגובה היא "נעשה", ופירושה – קיום ללא תנאי. אך משעה שקיים "ספר ברית" והתורה הופכת להיות גם תורה שבכתב, יש צורך בהתחייבות נוספת – לשמוע; שמיעה שפירושה "הבנה" (כמו בפרשת מגדל בבל, בר' יא:ז: "אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמָעוּ אִישׁ שְׁפֹת רֵעֵהוּ"). ציווי בעל פה נועד ליישום כמות שהוא, ולכן תגובת ישראל, החוזרת פעמיים, היא "נעשה". ציווי שבכתב אינו כן. הוא נועד ליישום רק לאחר התעמקות פרשנית. ללא תהליך פרשני כזה, קיומו של הכתוב כמות שהוא עלול לעוות את הצו המעשי של התורה, ולכן תגובת ישראל אל מול ספר הברית היא "נעשה ונשמע": "נעשה" את הצו שבעל פה, ואת הצו הכתוב – "נשמע", נתבונן היטב בכתוב ורק מתוך כך נעשה אף אותו. להפרדה זו בין צו ישיר לבין צו גולמי כתוב, המחייב פרשנות, יש שתי מטרות: הבחנה בין שורשו העקרוני של הציווי לבין אופן קיומו, ובניית מערכת חוקים שאינה מתיישנת.